

VIII. Слабченко Михайло Єлисейович³³

Останні дванадцять-п'ятнадцять років свого нужденно-стражденного життя визначний історик, доктор історичних наук, професор, дійсний член НАН України **Михайло Єлисейович Слабченко**¹ провів у м. Первомайську, що на Миколаївщині. Проживав по колишній вулиці Металістів, 21.

Народився він 9 липня 1882 р. на Нерубайських хуторах в селянській родині, нині село Нерубайське Біляївського району, що неподалік Одеси. Мав нужденне дитинство, тяжко перехворів віспою, підлітком працював у каменоломнях. Після тривалих митарств поступив на історичне відділення історико-філологічного факультету Одеського (Новоросійського) університету, з якого потім перейшов на юридичний факультет. Завершуючи навчання, мав чимало опублікованих наукових праць, оволодів сімома іноземними мовами: німецькою, англійською, французькою, італійською, польською, чеською, болгарською. На його формування як громадянина, фахівця вирішальний вплив справили М. Грушевський і В. Антонович. В Одесі тісно співпрацював з «Просвітою», допомагав Ніковському, Івану Липі, Михайлу Комарову, сприяв М. Аркасу у її створенні в Миколаєві, на його запрошення читав лекції з історії українського козацтва для миколаївців.

Декілька разів його заарештовували. Зрештою, в 1908 р. він домігся викладання в університеті історії України українською мовою приват-доцентом О.С. Грушевським.

Після університету викладав, працював у редакціях, навіть на телеграфі, влітку 1911 р. відбув до Франції для завершення магістерської дисертації. Через рік повертається в Росію і попадає до армії, де буде в роки війни в чині штабс-капітана.

1918 року М.Є. Слабченко повертається до Одеси. В рідному університеті формується навколо нього молодіжна студентська історична школа, відбувається і його успішний особистий науковий злет: від рядового викладача до дійсного члена Всеукраїнської Академії Наук.

Михайло Єлисейович
Слабченко

Багато працював як історик на громадських засадах.

Іван Огієнко запрошує його професором у Кам'янець-Подільський – там відкрито український університет. Але Слабченко не може туди виїхати: його заарештували, північні табори, Ярославський політизолятор, пересильні пункти в Кемі, Соловки.

У 1922 р. припинило існування Одеське товариство історії і старожитностей, що виникло ще в 1839 р. Замість нього у серпні 1923 р. була створена Одеська комісія краєзнавства, яка об'єднувала дослідників Північного Причорномор'я. Працюючи досить плідно в Одеському університеті, де створив свою власну школу істориків, одночасно М.Є. Слабченко очолював соціально-історичну секцію комісії до її ліквідації в 1931 р. У 1926 р. він активно працював також в Одеській крайовій комісії охорони пам'яток культури.²

А зати́м знову арешт, слідство, суд, північні табори. У так званому Саватіївському ізоляторі, що був у скиті й церкві святого Саватія на великому Соловецькому острові, неподалік "Секирної" гори, він і відбув свій кількарічний термін.

Наприкінці 1936 р. звільнився з Соловків. Проте і в Одесі, і в Києві його ніхто не хотів навіть приймати, йому відмовили в роботі в університетах, інших закладах і установах. Перебивався різними заняттями, проживаючи з кінця 1940 р. у м. Первомайську. З 1948 р. він вже на педагогічній роботі (завідувач міськвнв Вжело, зрештою, наважився на це), працює вчителем іноземної мови у первомайських загальноосвітніх школах № 1 та № 3 (вони в Голті були, неподалік одна від другої). У 1948-1949 рр. Слабченко був також інспектором міського відділу народної освіти, проживав за адресою: вулиця Металістів, 21.

Скінчилося усе тим, що на серпневій учительській конференції секретар міськкому партії Ємець у своєму виступі назвав визначного історика "фашистом і політичним трупом". Тут же Слабченка звільнили з роботи, він залишився без засобів до існування, місцеві вчителі (Сергій Куц та ін.) допомагали йому, як могли. Він не міг пережити такого приниження, згадують, хотів утопитися, просив знайти отруту.

Помер Микола Єлисейович Слабченко 27 листопада 1952 р. у Первомайську просто на вулиці, йдучи повз залізничний перехід. Очевидці подекували, що коли він упав і відходив на той світ, то останніми його словами начебто були: "...Боже, помирає ніщо український академік..."

**Світлина будинку в Первомайську, по колишній вулиці
Металістів, 21, де проживав М.Є. Слабченко до своєї смерті**

Сьогодні про академіка ВУАН в Одесі, Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова багато говорять і пишуть, зокрема, у виданій нещодавно “Історії Одеси”, відроджують правду і пам’ять про нього. А на другому поверсі головного корпусу, поблизу ректорату, на центральному стенді історії університету, у розповідях про найбільш заслужених людей – М.Є. Слабченко на світлинці зі своїми сімома учнями.

Серед багатой і різноманітної спадщини вченого-історика основною є його чотиритомна “Історія господарства України від Хмельниччини до світової війни”, десятки інших наукових праць. Він є автором значної кількості пісень та ін. творів про українське козацтво.

Реабілітований в 1959 р. разом із сином Тарасом, викладачем медичного інституту, що був засуджений в 1930 р. також за сфабрикованою справою “Спілки Визволення України”. В 1937 р. був розстріляний у 26 років, батько після цього втратив і рідних. В 1989 р. відновлений як член НАН України. В 1990 р. в НАН України була проведена спеціальна сесія НАН України, присвячена М.Є. Слабченку.

Ось така доля визначного українського історика, доктора історії з 1928 р., академіка ВУАН з 1929 р. За історію Запорожжя в 1926 і 1927 рр. отримав премії. Автор майже 200 наукових праць, 6 підручників для вузів. Засновник і керівник одеського центру українознавства, виховував нову генерацію істориків, економістів і літературо-

знавців,³⁶ розпочав формування школи істориків України. Головною рисою М.Є. Слабченка була безмежна любов до України, віддане служіння справі її національного, державного і культурного відродження.³

Одним із перших поважних кроків у нових історичних умовах на шляху повернення імені і справи академіка Слабченка українській нації та культурі став вихід у 1995 р. першого збірника статей істориків Одеси, Києва, Херсона та ін. в Одеському університеті.⁴

Уже неодноразово згадуваний одеський дослідник В.М. Хмарський нещодавно відзначив недостатність вивчення діяльності Одеського товариства історії і старожитностей, посилався, зокрема, на повідомлення М.Є. Слабченка 1925 р. про поновлення роботи Товариства навесні 1921 р., що через голод, мовляв, перестало діяти через рік.⁵

¹ Історія Одеси. – Одеса: Видавництво “Друк”, 2002. – С. 353.

² Див.: Марочко В., Хілліг Г. Репресовані педагоги: жертви політичного терору (1929-1941). – Київ; Нью-Йорк, 2002. – С. 290-295.

³ Див.: Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях: Збірник статей. – Одеса, 1995.

⁴ Див.: Хмарський В.М. Праця, вказана у розділі I. – С. 117.

⁵ Там само.